

Ekolojik Sorunlara Karşı Benimsenen Yaklaşımlarda Yönetim Düşüncesi*

Ahmet Mutlu**

Özet: Bu çalışmanın konusu, ekolojik sorunlarla ilgili yaklaşımların yönetim düşünceleridir. Çalışmada, ekolojik sorunlarla ilgili yaklaşımların iki farklı biçimi olarak ele alınan ekolojik düşünce ve çevre korumacılığın yönetim düşüncelerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Önce, ele alınan konularla ilgili temel kavramlar irdelenmiş ve bu kavramlardan hareketle, ekolojik düşünce ve çevre korumacılığın farklılığı sorunu ve ekolojik sorunlarla yönetim düşüncesi arasında nasıl bir ilişki olduğu tartışılmıştır. Daha sonra her iki yaklaşım, genel olarak düşünsel yapıları, ilkeleri, ekolojik sorunlara bakışları, amaçları ve hedefleri bakımından incelenmiştir. Bu yapılırken, yönetim düşüncesindeki temel sorun, egemen sisteme bakış ve yönetim düşüncesinin ilkelerini içeren ortak bir sistematiğten hareket edilmiştir. Buna göre yönetsel süreçte devletin konumu ve işleyişine bakış ile yönetim politikalarının çeşitli düzeyleri ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Ekolojik sorunlar, ekolojik düşünce, çevre korumacılık, yönetim.

Management Thinking in the Approaches Adopted Towards Ecological Issues

Abstract: The subject of this study is management ideas prevailing in the approaches towards ecological problems. The study aims to compare management ideas of ecological thought and environmental protectionism that are considered as two different types of approaches to ecological problems. The first section of the study will focus on the basic concepts relating to the issues discussed in the study. In the second part, the problem of the difference between ecological thought and environmental protectionism will be scrutinized. Thirdly, the relationship between ecological problems and management ideas will be discussed. Then, these two viewpoints will be examined in respect of their ideational structures, principles, approaches towards ecological problems as well as their goals and objectives. The study has been conducted on a common systematic that involves the basic problem in management thinking, an outlook to the sovereign system and the principles of management approach. Accordingly, the status of the state in the administrative process and the outlook on its functioning have been discussed along with the various levels of administration policies.

Key Words: Ecological problems, ecological thought, environmental protectionism, management.

* Bu makale, 2006 yılında A. Ü. SBE Sosyal Çevre Bilimleri ABD'de savunulan "Ekoloji ve Yönetim" adlı tezde yer alan bir bölümün gözden geçirilmiş ve sadeleştirilmiş biçimidir.

** Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İİBF.

Giriş

Ekolojik sorunların farklı disiplinler bağlamında ele alınmasına ihtiyaç vardır. Ekolojik sorunların karmaşık niteliği, ona her disiplinin penceresinden bakmayı olanaklı kılmaktadır. Nitekim bu çalışmada da söz konusu sorun, “yönetim” disiplini çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışmanın konusu, ekolojik sorunları ele alış bakımından iki farklı yaklaşım olarak yaygın biçimde kategorize edilen ekolojik düşünce¹ ile çevre korumacılıktaki² “yönetim düşüncesi”dir.

Ekolojik düşüncenin ve çevre korumacılığın ortaya çıkışı, aynı eksene dayandırılmaktadır (Bookchin, 1996: 78). 1800’lü yıllardan itibaren sanayileşme sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklara karşı doğayı koruma çabalarının başladığı, bu amaçla önce İngiltere’de ve sonra Avrupa’da çevreyle ilgili derneklerin kurulmaya başladığı bilinmektedir. Bu hareketlerin temel dinamiğini aydınlatma düşüncesi ve Endüstri Devrimi oluşturmaktadır. 1900’lü yıllardan sonra da ekolojik duyarlılıklı bu tür girişimlerin devam ettiği görülmektedir. Ademi merkezîyet düşüncesinin savunulması, kırsala geri dönüş çağrıları, organik çiftlik hareketleri ve bazı ütöpik düşünceler, bu hareketlerin temel öngörülerinden bir kaçını oluşturmaktadır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonunda ekolojik duyarlılığın gelişmeye ve çeşitli toplum katlarında taraftar bulmaya başladığı söylenebilir. Ekolojiye yönelik düşünce ve duyarlılıkların, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra eyleme dönüştüğü görülmektedir (Görmez, 2003: 74, 79).

Ekolojik sorunlar konusunda düşünceden eyleme geçilmesi ve böylece sorunun 1960’lı yıllarda uluslararası gündeme yerleşmesiyle birlikte, bu konuya ilgi duyan çevrelerin yaklaşımları arasındaki farklılıklar da belirginleşmeye başlamıştır. Nitekim bu tarihten itibaren, bir taraftan doğaya dönüşü savunacak kadar radikal düşünceler dile getirilirken, bir taraftan da mevcut teknolojik gelişmelerin, ekolojik sorunlara yönelik çözümler üreteceğini öne süren iyimser görüşler ortaya atıldığı görülmektedir (Görmez, 2003: 7). Reformist bir yaklaşım olarak “çevre korumacılık” ve radikal bir yaklaşım olarak “ekolojik düşünce” biçiminde kategorikleştirilen bu yaklaşımlar (Garner, 1996: 2), zamanla gerek ekolojik sorunları “sorunsal” yapmaları, gerekse çözüm önerilerinin niteliği bakımından karşı karşıya gelmişlerdir. Aradan geçen bunca zamana rağmen, söz konusu karşıtlığın hâlâ tüm canlılığı ile sürdüğü söylenebilir. Hatta, aralarında görüş ay-

¹ Ekolojik sorunlarla ilgili literatürde “ekolojik düşünce” kavramıyla aynı anlamı taşıyan başka kavramlar da kullanılmaktadır. “Ekoloji Hareketi”, “Ekolojik Hareket”, “Ekoloji Düşüncesi”, “Ekolojik Yaklaşım”, “Ekolojizm” vd. bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmada daha betimleyici olduğu düşüncesiyle “ekolojik düşünce” kavramı tercih edilmiştir.

² “Çevre korumacılık” ve “çevrecilik” kavramları arasında ekolojik sorunları ele alış biçimi bakımından benzerlikler vardır ve de bunlar çoğu kez aynı anlamda kullanılmaktadır. Çevrecilik, ekolojik sorunlarla ilgili bir yaklaşımı ifade etmekle birlikte, ekolojik sorunlara yönelik kişisel ve toplumsal nitelikli ilgi ve uygulamaların tamamını ifade eden bir “sıfat” olarak da kullanılabilir. Çevre korumacılığa ise böyle sorun yoktur. Nitekim, “çevreci insan” ile “çevre korumacı yaklaşımı benimsemiş insan” ifadeleri arasındaki nitelik farkından dolayı, çalışmada “çevre korumacılık” terimi kullanılacaktır.

rılığı bulunan ekolojik düşünce akımlarının³ uzlaştıkları temel konulardan birisi, çevre korumacılığın ekolojik düşünceden farklı bakış açılarına sahip olduğu üzerinedir.

Çalışmada ekolojik sorunlar ve yönetim arasındaki ilişkinin ele alınma biçimi, bir siyasi otoritenin ya da özel sektörün, çevrenin korunmasıyla ilgili “yönetimsel karar alma süreçleri”nden daha çok, söz konusu karar alma süreçlerinin tarihsel-düşünsel-ideolojik boyutuyla ilgili olacaktır. Ekolojik sorunların ortaya çıkışında yönetimin rolü, bizzat yönetim olgusunun tarihsel nitelikli düşünce boyutuyla anlaşılabilir. Dolayısıyla yukarıda söz edilen ilişki, ekolojik sorunlara yol açan dönüşüm içinde yönetsel düşüncenin nasıl oluştuğu ve değiştiğini irdelemeyi gerektirir.

Öte yandan, bu çalışmanın konusu, “yönetim ve ekoloji/çevre ilişkisi” gibi görece dar bir irdelemeden oluşmamaktadır. Tersine, yönetim konusu bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmakta ve ekolojiyle ilişkisi bu bağlamda kurulmaktadır. Bu bağlamda, siyaset bilimi ve yönetim bilimi arasında çok sıkı bağlar olduğu ve hatta bu iki bilimin birbirinden kolay ayrılmayacağından (Ergun, 1997: 3) hareketle, çalışmanın konusu yönetim bilimi ve siyaset bilimi çerçevesinde işlenecektir.

Ekolojik Sorunlar ve Yönetim

Yönetim konusunda çok çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Bu tanımlar, her disiplinin kendine özgü yaklaşımına göre değişebilmektedir. Örneğin; yönetim, ekonomistlere göre toprak, sermaye ve işgücü ile birlikte üretim fonksiyonlarından birisi iken, yönetim bilimcilere göre bir otorite sistemi, toplumbilimcilere göre ise bir sınıf ve saygınlık sistemidir. Söz konusu yaklaşımların ortak bir özelliği dikkati çeker: Yönetim, diğer kişilerin çabaları aracılığıyla amaçların başarılması sürecidir (Can, 1997: 22).

Yönetim biliminde yönetim kavramı, hem devletin örgütleyici eylemlerini (amaç) hem de bu eylemleri yürüten “makine”yi (araç) adlandırmak için kullanılmaktadır. “Amaç” boyutuyla yönetim, toplumsal hayatın değişik kesimlerindeki yönetsel kuruluşların belirleyici özelliklerinde somutlaşan bir eylemler dizisi, eş-amaçlı kişilerin yer aldıkları bir örgütün en kısa ve kestirme yoldan amaçlarını gerçekleştirmesi hedefi ve planlama, örgütleme, personel alma, yönlendirme, eşgüdüm ve denetleme öğelerinden oluşan bir “karmaşa”dır. “Araç” boyutuyla ise (bölgesel, üretimsel ya da işlevsel anlamda) merkezden ve yerinden yönetim ilişkileri, personel seçimi ve işe yerleştirme kuralları, motivasyon yöntemleri gibi konuları içerir (Fişek, 1975: 13-14).

Ekolojik sorunlar ve yönetim arasındaki ilişki, ilk anda siyasi otoritenin ya da özel sektörün çevrenin korunmasıyla ilgili yönetsel karar alma süreçlerini ak-

³ Örneğin; Toplumsal Ekoloji ile Derin Ekoloji akımları arasında önemli görüş ayrılıkları söz konusudur.

la getirmektedir. Yönetmel karar alma süreçleri, bu konunun görece sınırlı bir boyutudur. Halbuki, ekolojik sorunların ortaya çıkışında yönetimin rolü, bizzat yönetim olgusunun tarihsel ve düşünsel boyutuna bakarak anlaşılabilir. Çünkü, ekolojik sorunların kaynağı, doğa tasarımıında derin bir değişme yaratan düşünsel/kültürel dönüm noktalarında yatmaktadır. Ekolojik sorunların nedeni olarak görülen süreçler de bu dönüşümün ürünleridir (Önder, 2001: 11-12). Dolayısıyla yukarıdaki ilişki, ekolojik sorunlara yol açan dönüşüm içinde yönetmel düşünceinin nasıl oluştuğunu ve değiştiğini bilmeyi gerektirir. Öte yandan, ekolojik sorunları tarihsel-bilimsel-düşünsel dönüşümün bir sonucu olarak niteleyen görüşlerden hareketle, aydınlanma öncesi ve sonrası toplum yapısının ve düşünce-sininin de irdelenmesi gerekir.

Topluluk halinde yaşamaya başladığından beri insanoğlu, sürekli olarak eski ve yeni çevresel koşullara uyum yaparak hayatta kalma mücadelesi vermiş, uyum yaparken de biyolojik ve kültürel olarak değişikliğe uğramıştır (Alpagut, 1997: 113-115). “Biyo-kültürel evrim” olarak da adlandırılan bu süreçte “yönetim” olgusu merkezi bir öneme sahip olmuştur. Yönetimsiz dönemden yönetimli döneme geçişten, yani ilkel toplumların neolitik dönemle “yönetenler ve yönetilenler” olarak ayrışmasından günümüze kadar olan zaman kesitinde yönetmel düşünce evrimsel bir gelişme göstermiştir. Hayvancılık ve tahıl üretimi yapmaya başlayarak, doğa karşısında edilgenlikten kurtulan ve onunla “eylemli işbirliği”ne giren ilk insan topluluklarının yaklaşık 10-12 bin yıl evvel Mezopotamya’da ortaya çıkmasıyla, yönetimin maddi ve teknik temeli de oluşmaya başlamıştır. Diğer deyişle, neolitik dönemle birlikte anaerkillikten⁴ yönetimli bir döneme geçilmiştir.⁵

Neolitik dönemle birlikte tarım tekniklerinin uygulanmasına bağlı olarak ortaya çıkan maddi fazlalardaki, işgücü kaynaklarındaki ve icat edilen araçlardaki artış, o zamana kadar görülmeyen karmaşık bir ekonomik ve politik yapının da doğmasına yol açmıştır. İlk sistematik yiyecek yetiştirme bilgisi, tekerlek, fırın, tasfiye fırını ve dokuma tezgahı gibi karmaşık aletler, uygarlığın bu erken dönemlerindeki gelişmelerde temel belirleyiciler olmuşlardır. Çünkü bütün bunlar, artan gıda, barınak, giysi, alet ve ulaşım bolluğu sağlamıştır. Mevcut yiyecek yedekleri ve teknik sayesinde boş zaman, dolayısıyla doğal süreçleri sorgulama imkanı elde eden insanoğlu, yerleşik yaşam biçimleri geliştirmiş ve bunun sonucunda kasabalarla kentler ortaya çıkmıştır (Bookchin, 1994: 151). Anaerkill toplumun yönlendirici kurumlarından, kasaba ve kentlerdeki yönetmel örgütlenme biçimlerine geçişi belirleyen başlıca noktalar; 1) Sürekli savaş ve savunma-

⁴ Anaerkillik, varlıkları iki milyon yıl öncesine dayanan günümüz insanının (insansı) atalarının küçük, dağınık ve birbirlerinden kopuk toplumsal kümeler halinde, ancak, yöneten-yönetilen ayrılığma dayanmayan yaşayış dönemlerini ifade etmektedir.

⁵ Her ne kadar yönetim düşüncesine ilk geçiş neolitik dönemle başlamış olsa da bu durumun, o dönemde var olan bütün insan toplulukları için geçerli olduğu söylenemez. Neolitik dönemin ortalarına kadar hala anaerkilliğin sürdüğü topluluklar oldukça yaygındır (Fişek, 1975: 33-34).

nın kurumlaşması, 2) Zenginlikle birlikte otorite kullanımında ataerkilliğin, anaerkilliğin yerini alması, 3) Hayvan ve köle zenginliğine dayalı özel mülkiyetin, ilkel iyelik biçimlerini yok etmesi olarak sıralanabilir (Fişek, 1975: 33-34). Yerleşik yaşama geçilerek kasaba ve kentlerin kurulması, yönetsel düşüncenin evrimi bakımından önemli bir aşama demektir. Kentler, yönetimin doğuşunda doğa karşısında edilgenlikten kurtulma/özgürleşme düşüncesinin somut göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Kent hayatının oluşabilmesi için Sjoberg'in öne sürdüğü "ekolojik bir temel, teknoloji ve karmaşık sosyal organizasyonlar" gibi koşullara uyan ilk kentler, MÖ 4000-3500 yıllarında Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır (Görmez, 1997: 20). Nitekim, klasik anlamda yönetimin özü olarak "toplumsal işbölümünce sağlanan ekonomik temele dayanmak, otorite denilen olguyla yasallık/meşruiyet edinmek ve otoriteyi kademeleştiren hiyerarşi ile toplumsal-yönetsel yaptırımda bulunmak", Babil ve Ninova gibi ilk büyük yerleşim merkezlerinde gelişmiştir.

Neolitik dönem, insanoğlunun doğaya karşı gelme ve en azından doğaya rağmen kendi belirleyiciliğinin farkında olma bilincinin eyleme dökülmüş hali olarak görünmektedir. Mevcut tarım yöntemleri, kentleşme ve bazı tekniklerin geliştirilmesi bu durumu açıkça ortaya koyar. Neolitik dönem ve sonrasında gelişen uygarlık düşüncesi, her ne kadar doğaya karşı direnme düşüncesi taşısa da ona hakim olmak gibi bir amaç taşımamaktadır (Görmez, 2003: 29). "Organik düşünce" olarak da ifade edilen bu zihniyette bilgi üretimi akla ve inanca dayalı olup, sadece doğa olaylarını açıklamak amacı taşımaktadır.

Neolitik dönemle birlikte başlayan toplumsal örgütlenmenin kabile, aşiret, tribü, köy, kasaba, site, polis, komün, kanton, bağımsız kent devletleri gibi gelişim süreçleri (Görmez, 1997: 22), "ulusal devlet"lerin oluşumuyla doruk noktasına ulaşmıştır. Nitekim, yönetim düşüncesi 16. ve 17. yüzyıllarda kuzey-batı Avrupa'da ortaya çıkan ulus-devletlerle birlikte köklü bir dönüşüme uğramıştır. "Toplumun en üst düzeyde çözümünü ve en yaygın bilincini eyleme dönük bir şekilde örgütleyen/düzenleyen toplumsal bir kurum" (Coşkun, 1997: 95) olarak tarif edilen (ulus) devlet, insanlığın doğal süreçlerde ve doğal ilişkileri içinde çözülemeyen sorunlarına, bu ilişkilerin dışında çözümün getirilmesi ve bu çözümün sürekli kılınması amacıyla geliştirilmiş bir örgütlenme biçimidir. Toplumun yapısı ve dinamiği, bu örgütlenme biçiminin içeriğini belirlediği gibi devletin kurumsal ve işlevsel yapısı da toplumu etkilemiştir (Şaylan, 1995: 13).

Ekolojik sorunlarla yönetim olgusu arasındaki doğrudan ilişkilerin, ulus-devletle ve onun düşünsel alt yapısıyla ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Devlet kurumunun ve işlevlerinin toplumsal yapıdan etkilendiği ve ona göre şekillendiğinden hareketle, yukarıdaki ilişki bağlamında ulus-devletin ortaya çıktığı dönemin toplumsal yapısına bakmak önem taşımaktadır. Ulus-devletle birlikte ortaya çıkan yönetsel düşüncenin temelinde, aynı zamanda

“aydınlanma dönemi” ile Endüstri Devrimi’nin felsefi ve pragmatik etkileri vardır. Çünkü, ulus-devletle aydınlanmanın doğuşu tarihsel olarak örtüşmektedir. Hatta ulus-devlet, aydınlanma düşüncesi ile organik bağa sahiptir.

Aydınlanma felsefesi “organik dünya görüşü”nden kopuşun ve mekanik görüğe geçişin dinamiklerini taşır. Organik dünya görüşü ile “doğanın bilgisini açıklama”ya yönelik düşünce, aydınlanmanın pragmatik bakış açısıyla birlikte “doğaya egemen olma” biçiminde değişmiştir. Böylece, ekosistemdeki bozulma veya ekolojik dengeye müdahale, bu dönemden sonra daha sistemli bir biçimde gerçekleşmiştir.

17. yüzyıldan itibaren aydınlanma ile ortaya çıkan en önemli değişikliğin bilim anlayışında olduğu söylenebilir. Modern bilimin ve metodolojinin kurucusu olarak Bacon’ın, bilimin temel amacının, “tabiatı, tabiat kanunlarını ve sırlarını anlamak” ve ardından, “tabiata hakim olmak için bu bilgiyi kullanmak” olduğunu belirtmesi (Uslu, 1995: 65), yeni bilim anlayışını ifade etmektedir.

Bu dönemin önemli bir özelliği Descartes öncülüğünde modern felsefenin kurularak, “Kartezyen düalizm (ruh-beden ikiciliği)”in ortaya çıkışı ve böylece organik düşüncesinin terk edilmesidir. Aydınlanmanın başat bir diğer özelliği ise Newtoncu mekanik dünya anlayışıdır.⁶

Aydınlanmanın temel belirleyicilerinden olan “bilimsel bilgi” ve özellikle doğa bilimlerindeki gelişmeler, toplumsal bilimler için topyekün bir metodolojik rehber ve model olarak görülmektedir. Bu bağlamda, toplum bilimleriyle ilgili bilimsel çözümlenmelerde sıklıkla fizik biliminin bulgularına başvurulmuştur.⁷

Aydınlanma düşüncesi ile dönüşen toplum ve devlet anlayışının özünde “özgürlük” arayışı vardır. Önceleri devlet, toplumda özgürlüklerin sağlanması ve korunması için “esas kurum” olarak görülmüş ve bu manada “yasa yapan bir makine” olarak nitelendirilmiştir (Sartori, 1993: 334). Daha sonra ise varlık nedeni olan her türlü aracı kullanarak, bir toplumsal hizmet aracı olmaktan çıkan devlet, toplumsal amaç haline gelmiştir. Böylece, merkezi devlet oluşmuş, o da merkezileşmiş bir toplumu doğurmuştur (Görmez, 2003: 38).

Aydınlanma döneminde temelleri atılan “ulus-devlet” düşüncesi, geçmişteki “üyesinden her birinin canını, malını kuvvet ile koruyan...” (Rousseau, 1997: 18) niteliğinden daha fazla niteliklerle donanmıştır. “Ruhların yönetimi”nden, siyasal yönetime geçişle birlikte, yönetimin alanı ve nesnesi yeniden belirlen-

⁶ Mekanik anlayış, canlı dünyanın ayrı ayrı parçalardan oluştuğu ve bu parçaların bütünü oluşturduğu düşüncesine dayalı olarak insanlığın, cansız doğanın parçalarını istediği gibi değiştirebileceğini öngörür.

⁷ Bacon’un çağdaşı olan Hobbes, (doğa) bilimdeki başarımın siyasal teori alanında da tekrarlanabileceğine inanan düşünürlerden biridir (Sunar, 1986: 61-67). Ayrıca, fizyokratik düşünce içinde yer alan iktisatçı ve aynı zamanda bir tıp doktoru olan François Quesnay, ünlü “Ekonomik Tablosu”yla, kendinden çok önce yaşamış olan William Harvey tarafından bulunan insan vücudundaki kan dolaşımından hareket etmiş, böylece sosyal yapıdaki ekonomik mal dolaşımını açıklanmaya çalışmıştır.

miştir. Buna göre 17. ve 18. yüzyılda devlet, dinden ekonomiye, sanata, sağlık hizmetlerine ve eğitime, kısaca hayatın her alanına düzenleyici olarak müdahale edecek bir bilgi ve teknikler bütünü olarak görülmektedir. Dolayısıyla yönetimin nihai amacı, devletin gücünü artırmak olarak belirmektedir (Tezcan, 1998: 50).

Bu gelişim sürecinde devlet, varlığını haklılaştıracak her türlü aracı kullanmıştır. Böylece, tanrının krallığını yeryüzünde sürdürmek, bütün ülkeleri doğru inanç altında birleştirmek gibi skolastik yüklerden kurtulmuş ve sürekli rekabetin egemen olduğu hiyerarşiye yükselmiştir. Kaynakları tespit ederek, onları en verimli şekilde kullanma yolları aramak ve modern diplomasinin de yardımıyla komşu devletlerin gücünü sürekli gözlem altında tutmak, bundan böyle öncelikli hedeflerdir (Tezcan, 1998: 51). Devletin yeni işlevleri ve düzenleyici bir mekanizma oluşu, aydınlanmanın temel düşüncesi olan "akılcılık"ın, diğer alanlarda olduğu gibi siyasal alanda da yüceltilmesi sonucunu doğurmuştur. Sabine'in vurguladığı gibi "...devletin doğal ussallığı vardır, bu insan soyunun ölümsüz olan ortak yararı temeline dayanan ve bütün değişikliklerde ve devrimlerde, belki de kanunun harfiyen uygulanmasının yıkıcı olacağı durumlarda bile ..." (1969: 207) geçerlidir.

Ulus-devlet, aynı zamanda pazarın genişlemesine koşut bir gelişme göstermiştir. Ulus-devletin belirleyici özelliği, kural koyan ve bu kuralları uygulatan tekelsel güç olmasıdır. Pazar mekanizmasının işlerliği ise kural birliğini, kararlılığı ve iç barışı gerekli kılmaktadır (Şaylan, 1995: 21). Dolayısıyla, ulus-devletin işlevleri, aydınlanma sonrasında yeniden şekillenen iktisadi düşünceyle organik bağlara sahiptir.⁸

Özellikle Endüstri Devrimi ile iktisadi düşünce, ulus-devletin uygulamaları olarak gündelik hayatın merkezine yerleşmiştir. Söz konusu devrimle birlikte, beşeri güç ve ustalık makinalarla, canlı güç kaynakları cansız güç kaynaklarıyla (buhar makinası gibi), geleneksel olarak kullanılan hammaddeler yeni ve daha verimli hammaddelerle yer değiştirmiş, çalışma hayatı sıkı nezarete dayalı örgütlenmeler içinde (fabrika gibi) gerçekleşmiştir (Landes, 1997: 22).

Görüldüğü üzere aydınlanma felsefesi ulus-devlet düşüncesini hem doğrudan hem de (toplumsal ve ekonomik yapılar yoluyla) dolaylı olarak etkilemiştir. Aydınlanma dönemiyle ortaya çıkan ve devlet olgusunda cisimleşen yönetim düşüncesi bir zorunluluk olarak algılanmakla birlikte, başta insan ve toplum yaşayışıyla ilgili olmak üzere, pek çok sorun taşımaktadır. Özellikle Endüstri Dev-

⁸ Örneğin; Liberal Toplum Kuramı, toplumu birbirinden bağımsız atomize bireyler olarak tasarlamaktaydı. Bireylerin hiç kimse tarafından kısıtlanamayacak hak ve özgürlükleri vardır. Rasyonel bir varlık olan birey, aklını kullanarak, nasıl mutlu olacağına kendisi karar verebilir. Bireylerin, özgürlük içinde mutluluğu arama, yani özel mülkiyet elde etme girişimleri devlet tarafından güvence altına alınmalıdır (Şaylan, 1995: 29). Diğer deyişle, liberal felsefeye göre devletin varlık nedeni, bireylerin doğal hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktır.

rimi'nden sonra "merkeziyetçi örgütlenme modeli"yle devlet, hantal ve zaman zaman totaliter bir yapıya dönüşmüştür. İnsan hak ve özgürlüklerini koruma amacıyla örgütlenmiş olan devletin, bu süreçte insan hayatını kapsayıcı, kuşatıcı bir hale dönüştüğü görülmektedir (Görmez, 2003: 37). Ayrıca, iktidar ilişkilerinin odağı olan devletin, sıklıkla iktidar gruplarının savunucusu durumuna indirildiği bilinmektedir.

Devletin toplumla iç içe geçmesi, aydınlanmayla birlikte ortaya çıkan, araçsal akıl, doğaya indirgemeci, mekanik ve faydacı bakış ile doğal düzen söylemine dayalı iktisadi düşüncenin yaşama geçirilmesi sonucunu doğurmuştur. Toplumsal, politik ve ekonomik yaşamın her düzeyinde merkezi yapılar ortaya çıkarak büyüyen ulus-devlet, diğer devletler ve doğal dünya üzerinde tahakküm kurmaya yarayan bir araç niteliği taşımaktadır (Bookchin, 1999: 334-335).

Ulus-devletin nitelik değişimi, çeşitli temel rollerle sürmüştür. 17. yüzyıl polis devleti anlayışının karşısına, 18. yüzyıl, siyasal aklı, kârı azamileştiren ve bireylerin ekonomik edimine bağlayan liberal hükümeti çıkarır. 19. yüzyılda ise sosyal sorunların ağırlığı altında ezildiğinden, devlet anlayışında sosyal güvenlik tekniklerine doğru kayma görülürken, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl Batı toplumlarında sosyal ilişkiler ve dayanışma biçimleri, sigorta devlet anlayışı etrafında yoğunlaşmıştır (Tezcan, 1998: 52).

Günümüzde ekolojik sorunlarla yönetim arasındaki ilişkiler, ulus-devletin aydınlanma sonrasında oluşan alt yapısı üzerine kurulmaktadır. Diğer deyişle, ulus-devlet ideolojisi ve örgütlenmesinin, ekolojik sorunların temel nedenleri arasında olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda çağdaş ulus-devlette⁹ yönetsel yapılanmanın, siyasal iktidarın ve yönetimin bütünlüğünün "merkeziyetçilik" ilkesine dayalı olması, ekolojik işleyişe uygun olmadığı gerekçesiyle, sorunları artırıcı yönetsel süreçler olarak görülmektedir. Ulus-devletin diğer belirleyici özellikleri olan örgütlenmenin, ulusal bütünün çıkarına dayandırılması ve yukarıdan aşağıya kurulması, dikey kademeler arasındaki işbölümünün görev paylaşımına göre değil, yetki paylaşımına göre düzenlenmesi ve görevin bir bütün olarak "idare"ye ait olması gibi nitelikler (Güler, 2000: 22), ekolojik dünya görüşlerinde en çok eleştirilen noktalarlardır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet düşüncesinde demokratikleşme eğilimli bir dönüşüm başlamıştır. Ancak, bu döneme kadar devletin hantal ve antidemokratik örgütlenmesinin ekolojik sorunlara yol açtığı açıkça ifade edilmektedir (Görmez, 2003: 37). Bu bağlamda, Batı'nın endüstri devleti ile Doğu

⁹ Çağdaş ulus-devlet modelinin örgütlenmesinde biri "üniter", diğeri "federal" olmak üzere iki tip yapı vardır. Dünya genelindeki toplam 220 ülke içinde ağırlık (200 kadar) üniter yapılanmada iken federal yapılanma 20 kadar ülkede görülür (Güler, 2000: 22). Ekolojik sorunlar konusunda eleştiri konusu olan yapılanmalar, her ne kadar üniter yapılı devlet modeli ise de uygulamada dünyadaki federal yapılı devletlerin (ABD gibi) de ekolojik sorunlar konusunda soyutlanmadıkları, hatta bu konuda önde gelen sorumlular olarak gösterildikleri bilinmektedir.

Bloku'nun baskıcı devletinin egemen olduğu ülkeler, hali hazırda en kirli ülkeler kategorisinde yer almaktadırlar.

Ekolojik sorunların arka planında aydınlanma donanımlı dünya görüşü ve endüstri uygarlığının olduğu düşüncesinden hareketle, ekolojik sorunlarla yönetim düşüncesi arasındaki ilişki, gelişmiş ülkelerle sınırlanamaz. Çünkü Batı Avrupa'daki ekolojik sorunların sebebinin sadece ulus-devlet düşüncesine dayandırılması, doğrusal bir mantığın ürünü olacak ve bu durumda dünyanın diğer yerlerinde görülen ekolojik sorunlar, yönetsel düşünce bağlamında açıklanamayacaktır. İşte ekolojik sorunlarla yönetim olgusunun ilişkisi, tam da bu noktada çözümlenebilir. Çünkü, aydınlanma düşüncesi ve endüstri uygarlığı, "modernleşme" ideali taşıyan bütün ülkeler için temel "referans"tır. Bu bakımdan ulus-devlet düşüncesi, "gelişme" adına arzulanan/dayatılan bir yönetim modelidir. Dolayısıyla ulus-devlet düşüncesi, ekolojik sorunların oluşumunda, sadece Batı Avrupa ya da Kuzey Amerika'da değil, modernleşme/gelişme ideolojisinin geçerli olduğu dünyanın diğer coğrafyalarında da etkilidir.

Ekolojik Çözüm Arayışlarında Yönetim

Hali hazırda toplumsal yaşamda ve düşünce biçimlerinde ciddi dönüşümler gözlenmektedir. Aydınlanma'dan sonra gelişen modernite projesi değişmekte; ulus-devletler dünyasından küreselleşmiş bir dünyaya ve endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçilmekte; bilime, ahlaka, estetiğe olan eğilim artmaktadır.

Bu değişimleri yönlendiren temel dinamiklerden birisinin, 1960'lı yıllardan itibaren ekolojik sorunlar karşısında oluşan kamuoyu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü, ekolojik kamuoyunun baskısı sonucudur ki, bugün gerek siyasi karar vericiler, gerekse özel sektör kuruluşları, hizmet ve mal üretimindeki yöntemlerini gözden geçirmekte ve yönetsel süreçleri yeni baştan tasarlamaktadırlar. Başlangıçta pek önemsenmeyen ve etkili olmayan ekolojik kamuoyunun, günümüzün yönetim düşüncesi üzerinde belirleyici olması, uzun süreli ve zor bir çabanın sonucunda gerçekleşmiştir.

Doğanın korunması amacıyla faaliyet gösteren "romantik" nitelikli dernekler ve kulüpler de dahil edilirse, ekolojik kamuoyunun kökenleri 1800'lü yılların sonuna kadar uzanır. Ancak, tepkisel girişimlerin merkezine ekolojik sorunları koyan ilk toplumsal hareketler, 1960'lı yılların sonunda ortaya çıkmıştır. Batı toplumlarında öğrenci hareketleri ve bazı toplumsal hareketlerle başlayan çalkantı içinde Barış Hareketleri, Anti-nükleer Hareketler, Kadın Hareketleri öne çıkmıştır. Başlangıçta siyasal yelpazenin sol kanadında yer alan bu hareketlerin eylem dalgası, zamanla toplumun diğer kesimlerini de etkilemeye başlamıştır. Çevre ile ilgili çalışmaların yayınlanmasından¹⁰ ve uluslararası konferanslar-

¹⁰ Ekolojik kamuoyunu başlatacak sürecin kıvılcımını R. Carson'un 1962'de yayınladığı "Sessiz Bahar"ın (*Silent Spring*) oluşturduğu üzerinde yaygın bir düşünce vardır. Bkz. (McCormik, 1989: 47; Bramwell,

dan¹¹ itibaren söz konusu eylemler, ekolojik bir muhalefete dönüşmüştür.

Küresel ölçekte ekolojik kamuoyu oluşumu, bölgesel nitelikli faaliyetlere de yansımıştır. Nitekim, ekolojik sorunlara duyarlılık ve çevre politikalarının oluşturulması konusunda önemli bir örnek olan Avrupa Birliği (Kaplan, 1997: 150), 1972 yılında başlayan çevresel duyarlılık politikaları ile halihazırda belirli hedef ve politikaları olan bölgesel örgütlenmelerin en önde gelenidir. Birlik, çevre hukuku alanında da pek çok yönerge ve tüzük sahibidir. Hatta denilebilir ki, küresel ölçekli çevre politikalarının belirlenmesinde ve yönlendirilmesinde Avrupa Birliği'nin politikaları yol gösterici niteliktedir. Bu bağlamda, 1992 yılında gerçekleştirilen Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Sürekli Konferansı'nda benimsenen "Avrupa Kentsel Şartı Bildirgesi", ekolojik kamuoyunun oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir (Mutlu, 2002: 37).

Günümüzde ekolojik kamuoyu için küresel ölçekte toplumsal muhalefet hareketleri ortaya çıkmıştır. Bunlar içinde belkide en çok ses getireni, her yıl organize bir şekilde, "Dünya Sosyal Forumu (DSF)" adıyla toplanan küreselleşme karşıtı bir harekettir.¹² DSF, küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar karşısında, "bir başka dünya mümkün!" sloganıyla alternatifler öneren ve genel ilkeleri çerçevesinde pek çok ülkede alt örgütlenmeleri olan bir girişimdir.

Halihazırda hükümetler, politik yönetim ve düzenleme konusunda çalışmalar yapmaktadırlar. Devlet yeni bir işlev yüklenerek, doğanın durumu ve insanın doğaya etkisi hakkında kanıt toplamak, dolaysız davranışlar üzerine norm ve kanunlar koymak ve yeni kurallarla arasındaki uyumu sağlamak görevini üstlenmiştir. Bir yandan, örneğin, temiz hava, su ve atmosfer koşullarının sürekli-

1994: 39). Ekolojik hareketlere zemin hazırlayan diğer başlıca eserler de şöyle sıralanabilir (Dalton, 1994: 35-36): B. Commoner'in, "Bilim ve Yaşam (*Science and Survival*)" (1960) adlı eseri; P. Erlich'in "Nüfus Bombası (*The Population Bomb*)" (1968) adlı eseri; G. Hardin'in "Ortak Trajedi (*The Tragedy of Common*)" (1968) adlı eseri ve H. Odum'un, "Çevre, İktidar ve Toplum (*Environment, Power and Society*)" (1971) adlı eseri. Ekolojik krizin artan etkilerine koşut olarak, yukarıdaki yayınların da etkisiyle, doğa korumacılık çerçevesinde diğer bazı eserlere örnek olarak da Roma Klübü tarafından 1972 yılında hazırlanan "Büyümenin Sınırları (*Limits of Growth*)" ve 1976 yılında hazırlanan "Dönüm Noktasında İnsanlık" adlı raporlar, E. Goldsmith'in "Yaşam Şablonu (*Blueprint for Survival*)" ve E. F. Schumacher'in "Küçük Güzeldir (*Small is Beautiful*)" adlı çalışmaları verilebilir.

¹¹ Bu bağlamdaki konferansların ilki Birleşmiş Milletler Örgütü (BM) tarafından 1972 yılında düzenlenen ve 100'den fazla ülkenin bir araya geldiği Stockholm Çevre Konferansı'dır. Ardından 1976 yılında Kanada'nın Vancouver kentinde "BM İnsan Yerleşmeleri Konferansı-Habitat I" gerçekleştirilmiştir. 1983 yılında ise BM Genel Kurulu'na kurularak, Norveç Başbakanı G. H. Brundtland başkanlığında toplanan ve toplam 19 ülkenin temsilcisinden oluşan bir grup tarafından "Brundtland Raporu" hazırlanmıştır. Brundtland Raporu ya da diğer adıyla "Ortak Geleceğimiz" adlı raporda dile getirilen "Sürdürülebilir Gelişme" modeli, 1992 yılında düzenlenen Rio BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın temel konusunu oluşturmuştur. Ekolojik muhalefet, sürdürülebilir gelişme tartışmalarıyla birlikte oldukça hissedilir biçime gelmiştir. Daha sonra bu konferanslar devam etmiştir. 1996'da İstanbul'da BM İnsan Yerleşmeleri Konferansı'nın ikincisi (Habitat II) yapılmıştır. Rio'dan sonra 2002'de Johannesburg'ta da Sürdürülebilir Gelişme Dünya Zirvesi düzenlenmiştir.

¹² DSF, küresel düzeyde sivil toplum örgütleri, toplumsal konulara duyarlı kişiler, bilim adamları, çevreci örgütler ve aktivistlerin katılımıyla artık düzenli olarak gerçekleştirilen ve 2001'de Brezilya'nın Porto Alegre kentinde temelleri atılan bir girişimdir.

liğini sağlamak, diğer yandan da doğanın istismarını kabul edilebilir kanallara yönlendirmek için toplumun sayısız faaliyetlerini yeterince kontrol altına almak amaçlanmaktadır. Devlet, bu zorlu amaçları gerçekleştirmek için izleme sistemleri, düzenleme mekanizmaları ve yönetsel teşkilat gibi gerekli kurumları oluşturmak zorundadır (Sachs, 2004: 64). Devletin bu yeni işlevlerinin ortaya çıkmasında ekolojik muhalefet hareketlerinin etkisi yadsınmaz.

Ekolojik sorunlara çözüm arayışlarında, özellikle ekolojik düşünce içinde devletin “merkezi” ve “büyük yapılı” olmasına eleştirel yaklaşılır. Buna göre merkezi otorite yapıları altında örneğin, güneş ve rüzgara dayalı enerji elde etme gibi eko-teknolojilerin uygulanması çok anlamlı görülmez. Çünkü bu tür teknolojiler, ulus-devletlerin gündemlerinde ciddi bir yer tutmazlar (Bookchin, 1999: 334). Nitekim, günümüzde eko-teknolojilerin ciddi olarak kullanımının ancak bireyler ya da yerel topluluklar için geçerli olması, yukarıdaki yaklaşımı haklı kılar niteliktedir. Bu nedenle teknolojinin duyarlı kullanımı gibi diğer ekolojik ilkelerin hayata geçirilmesinin de ancak yerel yönelimli politik bir topluluk içinde mümkün olduğu ileri sürülmektedir (Bookchin, 1999: 334-335). Yaşamı idame ettiren, eşitlikçi ve katılımcı bir üretim ve tüketim sistemine geçiş, sadece kişisel değerlerin değişmesiyle ya da çevreye duyarlı sistemlerin kurulmasıyla değil, yönetsel düşüncede yapılacak radikal ya da reformist değişikliklerle mümkün görülmektedir.

Çizelge 1. Endüstri Çağı ve Ekoloji Çağı Arasındaki Düşünsel Farklılıklar

	Endüstri Çağı	Ekoloji Çağı
İnsani/Toplumsal Değerler	Doğanın fethedilmesi, Doğaya egemen olma, Dünyaya karşı birey, Üstünlük duygusu, Kaynakların yönlendirilmesi, Cins ayrımcılığı, patriyarkallık, İrkçilik, etnosentrizm, Sınıf ve kast hiyerarşileri.	Doğanın parçası olarak yaşam, Ortak evrim, sembiyosis, Genişlemiş benlik duygusu, Düşünme ve yaratıcılık, Ekolojik idarecilik, Eko-feminizm, partnerlik, Saygı ve değer farklılıkları, Toplumsal ekoloji, eşitlikçilik,
Politik Sistemler	Ulus-devlet egemenliği, Merkezi ulusal otorite, Patriyarkal oligarşiler, Kültürel homojenlik, Ulusal güvenlik saplantısı, Militarizm.	Çok uluslu federasyonlar, Ademimerkezileşmiş biyobölgeler, Eşitlikçi demokrasiler, Çoğulcu toplumlar, İnsanlar ve çevre saplantısı, Şiddete başvurmama inancı.
Ekonomik Sistemler	Çokuluslu şirketler, Kıtlık varsayımı, Rekabet, Sınırsız ilerleme, Ekonomik kalkınma, Doğayı hesaba katmama.	Cemaate dayalı ekonomiler, Karşılıklı bağımlılık varsayımı, İşbirliği, Büyümenin sınırları, İstikrar, sürdürülebilirlik, Ekolojiye dayalı ekonomi.
Doğaya Yaklaşım	Kaynak olarak doğa, Sömürmek ya da korumak, İnsan merkezli/hümanist, Doğanın araçsal değeri.	Biyçeşitliliği korumak, Ekosistemin bütünselliğini koruma, Biyosentrik/ekosentrik, Doğanın özsel değeri.

Kaynak: (Metzner, 1994: 33-34)'ten sadeleştirilmiştir.

Ulus-devletin doğaya bakışını bilimsel, ekonomik, politik ve toplumsal değişimlerden bir ya da birkaçının belirlediği söylenebilir. Ekolojik sorunların temelinde tam da bu değişimler bulunduğundan, çözüm arayışlarındaki yönetsel tutum, bir kısır döngü niteliği taşır. Oysa ki, ekolojik çözümle ilgili yönetsel düşüncenin, sadece politik, ekonomik ya da toplumsal bir alana indirgenerek değil, hepsini içeren bütüncül yaklaşımla belirlenmesi gerekir. Metzner'in, ekolojik yaklaşımların egemen sistemle diyalektik ilişkisine dayanarak yaptığı "endüstri çağı-ekoloji çağı" karşılaştırması (Çizelge 1), indirgemeci ve bütüncül bakış açıları hakkında bir fikir vermektedir (1994: 33-34).

Yukarıdaki ayrımlar bir bütün olarak ekolojik çözüm arayışlarının niteliği, dolayısıyla yönetsel düşüncüyü şekillendiren ilkeler olarak okunabilir. Yönetsel düşüncenin bütüncül içeriği konusunda ekolojik düşünce tarafından çevre korumacılığa ciddi eleştiriler yöneltilmektedir. Bu eleştirilerin merkezinde çevre korumacılığın, ne kadar bütüncül ya da kapsamlı görünürse görünsün, egemen sistemin sınırları içinde ve onu zorlamayan çözüm önerilerinden oluştuğu düşüncesi yer almaktadır. Gerçekten de ekolojik düşüncede yukarıdaki ayrıma dayalı olan yaklaşımlar bir bütün olarak savunulmaktadır. Oysa çevre korumacılığında, örneğin, ademimerkezilik savunulurken, bunun ulus-devlet yapısı içinde gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Sürdürülebilirlik istenirken, bunun içinde çok uluslu şirketlerin de olması yadsınmamakta, hatta sürdürülebilirlik sürecinde bunların önemi vurgulanmaktadır. Öte yandan "küçük ölçeklilik", mevcut iktisadi sistemi sorgulamadan uygulanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, çevre korumacılığın yer yer endüstri uygarlığının egemen değerleriyle (doğayı korumak, doğaya araçsal değer atfetmek vs.) iç içe olduğu görülmektedir. Çevre korumacılığın en radikal çıkışı olarak nitelendirilen "tüketimi azaltma" (Bora, 1992: 96) önerisi bile toplumsal eşitsizlik ve paylaşım adaletsizliği gibi konuları ele almadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Dolayısıyla, ekolojik düşünce ve çevre korumacılıktaki yönetsel düşünce, her ne kadar aynı (ekolojik) kamuoyu temelinde dayalı olsa da yöntem ve hedef bakımından farklılaşmıştır. Bu farklılaşma, benzer ilke ve söyleme dayalı oldukları durumda bile çok ince ve ayrıntılı düşünsel niteliklerden oluşmaktadır.

Ekolojik Düşüncede Yönetim Anlayışı

Ortaçağın sonlarında feodalizme dayalı siyasal nüfuzun kırılması ile doğan ve dağınık, çarpışan otoriteler arasında bölünmüş olan insanları ülke ve millet kavramları etrafında toplayan "ulus-devlet" olgusu (Kapani, 1998: 37), pek çok bakımdan ekolojik düşünce tarafından eleştirilir. Buna göre, ulus-devletler ortaya çıktığından bu yana nicel ve nitel olarak büyümüş ve sosyal yapının bütünlüğüne el atmıştır. Ayrıca özgürlükleri denetlemekte, iktisadi politikaları belirlemede, tüm nüfusu temsil etmekte ve en sonunda tüm yurttaşları ulus-devlet ideolojisine bağımlı kılmaktadır. Ulus-devletin söz konusu işlevlerinin arka pla-

nında, iktidarın yürütme gücünün, kendini doğrudan toplumsal yapının merkezi olarak görmesi ve bu yapının bütün organların yönetimini elinde tutmak istemesi vardır (Simonnet, 1990: 44-45).

Ekolojik düşünceye göre devlet, ortaçağda insana yönelik ve çeşitli ellerde dağıtık halde bulunan tahakkümün tek elde toplanmasının bir ifadesidir. Her türlü tahakkümü ortadan kaldırmayı amaçlayan ekolojik düşünceye göre toplum ve birey üzerindeki bu tahakküm ve "sahiplik" duygusu, doğanın kullanımında da söz konusudur: Herşeyi verimlilik ve rasyonalizasyonla değerlendiren bakış açısıyla devlet, tarım alanlarını basit bir üretim aracı, ormanları kereste, gölleri ve nehirleri birer su kaynağı, insanları üretim ve tüketim birimleri gibi görerek doğayı programlamaktadır (Simonnet, 1990: 45).

Marcuse'nin yaklaşımına göre, "gönenç devleti, bir özgürlük devletidir." (1997: 48). Ancak bu özgürlük, ekolojik düşüncede öngörülen özgürlükten farklı bir içerik taşır. Örneğin; ulus-devletin yönetim ideolojisinde pratik olarak yararlanılan "özgür zaman", bireysel ihtiyaçlar için gerekli mal ve hizmetlerin nicelik ile niteliğinin ve kendisi için en iyi olanı belirleyebilen "insan dimağı"nın yöntemli bir kısıtlanmasıdır. Ekolojik düşünce, toplumun yeterlilik kapasitesini tahrip ederek, kültürü tekdüzeliğe indirerek ve iktisadi yoğunlaşmaya yol açarak, her geçen gün sivil toplumu parçalayan devlet yapısına karşı çıkar.

Devletle ilgili toplumsal nitelikli bir eleştiri de son yıllarda iktisadi alanda görülen bir duruma dayanır. Bugünkü iktisadi paradigmanın doğal çevre üzerinde yarattığı tahribatları, ulus-devlet yapılarıyla önlemek mümkün görünmemektedir. Çünkü, "daha çok kâr"ı hedefleyen çokuluslu şirketler, devletler üstü bir konuma yükselmişlerdir. Büyük belirleme gücüne erişen bu "iktisadi güç"ler, giderek ulus-devletleri işlevsiz hale getirmekte ve dahası onları "edilgen bir araç" haline dönüştürmektedirler (Başkaya, 1994: 220).

Ekolojik düşüncenin devletle ilgili olarak yaptığı bir başka eleştiri de onun siyasal yapısıyla ilgilidir. Buna göre, modern toplumun siyasal yapısı, seçim sistemi, siyasi partiler, parlamento gibi kurumsal araçlarla, dolaylı olarak insanın kendi aklını kullanabilmesi önünde engeller oluşturmaktadır (Köker, 1992: 158).

Yukarıdakilerin yanı sıra daha başka gerekçelerle ekolojik düşüncede merkezîyetçi nitelikli bir devlet tasarımına yer yoktur. Merkezi ve her şeyi kapsayan devletin yerine ademimerkezi devlet konulur. Hiyerarşinin tahakkümü getirmesi eleştirilir. İnsanın insana tahakkümünün, insanın doğaya tahakkümüne yol açtığı düşüncesinden hareketle, hiyerarşinin ekolojik sorunlara yol açtığı ileri sürülür. Bunun önüne geçmek için de iktidarın yerelleştirilmesi, yönetim gücünün "küçük" birimlere dağıtılarak parçalara ayrılması savunulur. Hiyerarşinin yerini karşılıklı bağımlılığın alması, beraber çalışmanın, işbirliğinin önemi vurgulanır. Yerel ve komünal yapının güçlendirilmesi, katılımın ve işbirliğinin te-

meli olarak görülür (Görmez, 2003: 100). Bu ilkelerden hareketle, “temel demokrasi”nin ademimerkezleşip, doğrudan bir nitelik alması, örgütlenme ve yönetim şeklinin herkesin görebileceği bir hale getirilerek, her an değişebilecek bir niteliğe kavuşturulması tasarlanır (Mellor, 1993: 52).

Ekolojik düşüncenin yönetim anlayışı üzerine yapılacak tartışmaların ortak noktasının “radikallik” olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü, ekolojik sorunlar bağlamında yönetim olgusuna yaklaşıldığında sorun sadece “ekolojinin bozulması” ya da “çevre kirliliği” olmaktan çıkar, “insanca yaşama”nın bütün boyutlarını içeren bir nitelik alır. Dolayısıyla, bu tür bir yaklaşım indirgemeciliğe karşı çıkar. Çünkü, Bora’nın da isabetle vurguladığı gibi ekolojik sorunlar, sadece otoriter toplumsal eğilimlere yol açma tehlikesini değil, aynı zamanda doğayı toplumsal niteliğinden yalıtması nedeniyle insanlığın geleceğini gerçekten karartma tehlikesi taşır (1992: 100). Bu bağlamda, çevre korumacı yaklaşımın ekolojik sorunlarla ilgili yönetsel ve politik öngörülerini, “çevreyi indirgemeci biçimde hedeflediği” gerekçesine dayanarak, yetersizlikle suçlanır.

Yukarıdaki süreçte önemli tartışmaların konusunu oluşturan “demokrasi” ve “özgürlük”, ekolojik düşünceye göre ekolojik sorunların çözümlenmesinde iki temel olgudur. Ulus-devletin yapısındaki ataerkillik ve bunun uzantısı olarak da cinsiyetçiliğe dayalı ayrımcılık ve baskıcılık, ekolojik yönetsel tasarımın eleştirel içeriğini belirleyen noktalar. İnsanın özel ve kamusal yaşamının birliğini ve bunu kendi iradesiyle belirleme olanağına sahip olmasını ifade eden “yurttaşlık” anlayışı, ekolojik düşüncedeki “demokratikleşme”nin temelini oluşturur. Halbuki bu anlayış, modern kurumsal yapıda, -sivil toplum ve siyasal toplum ayrışmasıyla- engellenmektedir (Köker, 1992: 161). Ekolojik düşüncede, insanın bütünsel varlığının gerçekleşmesi, dolayısıyla “gerçek anlamıyla” demokrasinin uygulanması hedeflenmektedir.

Demokrasi olgusu gibi özgürlük olgusu da ulus-devletin sınırlayıcılığı ya da belirleyiciliği ile karşı karşıyadır. Ulus-devlet, “kuvvet kullanma tekeli”ni elinde bulunduran “egemen otorite”dir. Birey ise bu otoritenin kendi özel alanına müdahalesinin azalması ölçüsünde özgürdür (Köker, 1992: 161). Bu, ekolojik düşüncedeki özgürlük anlayışı karşısında oldukça sınırlı bir özgürlük anlayışıdır. Dolayısıyla, nüvesinde özgürlüğü taşıyan yeni bir yönetsel anlayış, ekolojik düşüncede hararetle savunulur.

Ekolojik sorunların ortaya çıkmasında “doğaya egemen olma ve onu sömürme” ideolojisi olduğundan hareketle, insanın ve toplumun soyutlandığı çevre koruma/geliştirme çabaları, aslında sorunları geçici olarak gizlemekten başka bir şey değildir. Çünkü, doğanın “doğallığı”nı sağlamayı hedefleyen bir yaklaşımda “insanın ve toplumun doğallığında olan özelliklerin (özgürlük, eşitlik gibi)” göz ardı edilmesi mantıklı değildir. Bu bağlamda, örneğin; üçüncü dünyada tarımsal üretimi nitelik ve nicelik olarak artırma ve uluslararası işbölümünü adil

duruma getirme amacıyla uygulamaya konmuş olan “Yeşil Devrim” deneyimi, hiçbir zaman ekolojik nitelikli bir yönetsel proje olarak görülmemiştir. Çünkü söz konusu deneyim, maddi varlık anlamında bazı kazanımlar sağlamış olmakla birlikte, zengin ve yoksul arasındaki uçurumun derinleşmesi; toprak mülkiyetinin belirli ellerde toplanması; kitlesel işsizlik, kentlere ve endüstri bölgelerine göç ve uluslararası işbölümünde adil olmayan durumlar yaratması (Kaplan, 1997: 165), ekolojik öngörülerle uyuşmayan ve hatta çelişen sonuçlardır.

Ekolojik düşüncenin yönetsel tasarımında federasyonlar ve konfederasyonlara dayalı bir örgütlenme, ademimerkeziyetçi, etnik ve ulusal gruplaşmalar etrafındaki çoğulcu topluluklara dayalı, kendine yeterli ve kendini koruyan biyobölgeler oluşturulması önem taşır. Sahip olunması gereken değerler, askeri kaygılardan sıyrılıp, insanla ve doğal çevreyle ilgili kaygıların ön plana çıkarılması içerir (Metzner, 1994: 31). Toplumdaki farklı iktidar odakları küçük parçalara bölünmelidir. Buna göre köy, mahalle ve kasaba, yaşamın temel işlevlerinin var olabildiği sosyal yapılanmanın ana unsurlarıdır. Ölçeklerinin küçüklüğü, yerel demokrasinin uygulanmasını, canlı bir toplumsal ilişkinin kurulmasını sağlayacaktır (Simonnet, 1990: 80). Hiyerarşinin tahakkümü getirmesi ve bunun devletin kurumsal yapısında doruğa ulaşması nedeniyle, yerel ve komünal yapıların güçlendirilmesi öngörülür (Görmez, 1997: 90-91). Böyle bir toplumsal yapıya en uygun yönetim ölçeği ise “belediye”dir. Belediyeler, özyönetimin gerçekleşebileceği en optimal birimdir. Ayrıca, bu kurumların idealleştirilmelerindeki temel etmenlerden birisi, “devletin belediye düzeyindeki kurumlarda kendini çok az gösterdiği” inancıdır (Bookchin, 1999: 186).

Bireylerin “kendilerini gerçekleştirebilecekleri” bir yönetim, hem bir ütopya hem de bir proje olarak ekolojik düşüncenin en çok başvurduğu argümanlardan birisidir. Bu düşünce, “leviathan”ı meşrulaştıran felsefeye göre kurulmuş olan ulus-devlet modeline karşıtlık oluşturur.¹³ Bireylerin içsel gelişimini bastıracak dışsal mekanizmalar oluşturmak yerine, onların gizil güçlerinin gelişimini önleyen içsel ve dışsal engellerin ortadan kaldırılması yoluna gidilir. Özgürlükler çoğaltılır. Gerek devlet etkinliğinin azaltılması, gerek demokrasi ve özgürlük ortamının genişletilmesi ve gerekse bireylerin kendini gerçekleştirme imkanlarının yaratılması için otonom yerel yönetimlerin ve halk meclislerinin merkezde olduğu bir politika savunulur. Yüzeysel olarak ele alınırsa, halk meclislerinin yer aldığı bu sistem, “referandum” a dayanır. Bu nedenle, sistemin temelini “toplumsal bir sözleşme” oluşturur. Bu sözleşme, halkın karar verme işlemine katılımını öngörür (Bookchin, 1999: 313). Dolayısıyla, “belediye”, “özyönetim” ya da “komün” tipi örgütlenmelere dayalı olan yönetsel düşüncede “halk katılımı” ve “referandum” yaşamsal nitelik taşır.

¹³ Çünkü, “insan insanın kurdudur” söylemine sahip bu felsefede, bireylerin kendi kendilerini yönetemeyecekleri öngörüsüyle, “büyük tanımlayıcı (leviathan)” ya olan ihtiyaç dile getirilir.

Ekolojik düşüncedeki yönetsel tasarımın “radikal” nitelikli oluşu, yukarıdaki öngörülerin egemen sistem/ulus-devlet modeli içinde uygulanma olanağı olmadığından hareketle, köklü bir değişim programı/devrim öngörülmesindedir.

Ekolojik düşüncenin yönetim öngörüsü “ütopik” olduğu gerekçesiyle eleştirilir. Ulus-devletlerin ve şirketlerin giderek arttığı, güçlendiği ve bunun yanı sıra idarenin, mülkiyetin, üretimin, bürokrasilerin, anapara akışının ve gücün git-tikçe merkezileştiği bir dönemde, sınırları belli olan ve birlikte yaşamayı esas alan bir toplumun oluşturulmasına dayanan bir yönetim tasarımı, “düşsel” olarak nitelenir. Sınırları belli ve insani ölçekli komünal yerleşimleri savunan bu düşüncenin, modern çağ öncesi dünyaya ait olan, atacı nitelik taşıyan, gerici ve dar görüşlü düşünceleri çağrıştırdığı ileri sürülür. Kısaca, ekolojik düşüncedeki yönetsel tasarımın eleştirisinde, Bookchin’in de sorduğu şu soru yaşamsal önem taşır (1999: 318): “Merkezi otoritenin tahminen kalıcı olduğu bir dönemde, modern toplumun yerel gruplar tarafından yönetilmesi mümkün müdür?” Ekolojik düşünce içinde bu soruyu cevaplama çabaları¹⁴ halen sürmektedir.

Çevre Korumacılıkta Yönetim Anlayışı

Çevre korumacı yaklaşımın, ekolojik sorunların ortadan kaldırılması sürecinde öngördüğü yönetim modeli, sistem-karşıtı ve devrimci bir nitelik taşımaz. Tersine, sistem araçlarından yararlanmaya dayalı, reformist bir nitelik taşır. Dolayısıyla, ulus-devleti oluşturan tarihsel ve düşünsel zemine eleştirel yaklaşan, mevcut sorunları bu bağlamda değerlendiren ve buna göre yönetim modeli öneren ekolojik düşünce karşısında farklı bir yaklaşıma sahiptir.

Sistemle çatışmayan çevre korumacı yönetim düşüncesinin, sorunları parçacı ve indirgemeci niteliklere göre algıladığı ve çözüm önerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Genellikle belirli bir çevre sorununun çözümü için “noktasal çalışmalar yapma” yöntemi, “küresel düşün, yerel hareket et” sloganıyla ifade edilir. Herhangi bir yerdeki çevre sorunlarını ele almak, çevre bilincini geliştirmek için eğitimler düzenlemek, mesleki veya bilimsel alanlarla çevre sorunlarının kesişme noktalarında çalışmak, politik ve makro düzeydeki tartışmalara pek fazla prim vermeden saptadıkları sorunun çözümüne ilişkin somut çalışmalara

¹⁴ Ivan Illich, “Şenlikli Toplum” adlı eserinde, sade ve tutumlu bir toplumdaki yeni olan ekolojik içerikli bir siyasal tercihin, bazı noktaların gerekli ve hatta mümkün olduğu gösterilmediği sürece “boş bir rüya” olacağını söylemektedir. Illich, özette bu noktaları şöyle sıralamaktadır (1989: 107): 1) İçinde bulunduğumuz bunalımın doğası konusunda daha fazla kişinin aydınlatılması ve bu konuda somut prosedürlerin saptanması, 2) Bugün baskı altında olan, ama insanların sade bir hayat sürme haklarını savunan örgütlenmelerde daha fazla kişinin yer almasını sağlamak, 3) Bir toplumda kabul edilen siyasal ya da yasal araçları keşfedip, yeniden değerlendirmek ve “şenlikli hayatı” ortaya çıktığı her yerde yerleştirip korumak için bunların nasıl kullanılacağını öngörmek. Anlaşılabileceği üzere Illich, ekolojik tasarımlı bir toplum ve yönetim yapısını kurmak için egemen sistemin araçlarını, ona karşı kullanmayı öngörmektedir. Halihazırda kimi ülkelerde “yeşil” nitelikli siyasi partilerin, sistemin belirlediği şartlarda/onu kullanarak mı, yoksa sistemin politik yapısı içinde yer almayı reddederek mi mücadele edecekleri sorunu, onların “ekolojik” olup-olmadıkları üzerinde belirleyici olan bir nitelik taşımaktadır denilebilir.

öncelik vermek çevre korumacılığın karakteristikleri arasında sayılabilir. Kurtarılan tek bir kaplumbağa, yanması engellenen bir orman, bir sulak alanın yeniden canlılık kazanması, sonuçları daha elle tutulur çabalar ve bireysel anlamda da daha fazla tatmin ve mutluluk sağlar (Şahin, 2003: 74). Ancak seçilen bu yolun, çevre korumacıları, ilgilendikleri ekolojik sorunun kökenini göz ardı etmeye zorladığı ve ekolojik sorunun kökenindeki aktörlerle (devlet, kapitalizm, tahakküm gibi) zaman zaman aynı tarafa düşmelerine ya da karşı tarafta kalsalar bile taviz vermelerine sebep olduğu ileri sürülmektedir.

Çevre korumacılığın ekolojik sorunlarla mücadelede öngördüğü başlıca yöntemler, ülkeler arasında ekonomik ve siyasal işbirliği, kaynak savurganlığının azaltılması, çevre kirliliğinin azaltılması, “kirlenen öder” gibi yaptırımların benimsenmesi, çeşitli koruyucu önlemlerin alınması, alternatif ürün türlerinin ve yeni altyapı sistemlerinin geliştirilmesi, üretici sektörlerde dönüşüm sağlanması (Keleş, 1997: 12-13) olarak sayılabilir. Dolayısıyla, yönetsel düşünce de bu tür öngörülerini hayata geçirecek somut politika önerilerine dayanır.

Çevre korumacılığın yönetim düşüncesi, “endüstrileşme ve kentleşmenin temelindeki sosyal ve felsefi varsayımları pek kurcalamayan” tarzda biçimlenmiştir. Bu nedenle, egemen yönetim sistemi karşısında sergilenen tavır ya da öne çıkarılan alternatifler, kimi zaman eleştirel görünse de çoğunlukla reformlara dayanır. Amaç, sadece insan sağlığını korumak olmasına karşılık, çoğu zaman ekonomik değer taraftarı da olduğundan, girişimler kısa vadeli ve geçici önlemler olarak kalmaktadır (Tamkoç, 1994: 95). Doğaya araçsal yaklaşmanın karşısında olduğu durumda bile temel düşünce, gelecekte doğadaki tüketim maddelerinden yoksun kalınacağı kaygısına dayanır.

Ekolojik sorunlar çerçevesinde oluşan küresel toplantı ve karar mekanizmalarında, yukarıdaki tutumun tipik yansımalarını görmek olanaklıdır. Özellikle 1980 sonlarında kaynakların tükenişi ve dünya çapındaki kirlilik, uluslararası politikaya yön veren bir nitelik kazanmıştır. Çok taraflı kurumlar, biyolojik atık dönüştürücüleri dağıtıp, ormancılık programları tasarlarken, ekonomi zirvelerinde de karbondioksit emisyonu hakkında tartışmalar yapmaktadırlar (Sachs, 2004: 66). Daha önce değinildiği gibi bu yöntemler, sistemin kritik özelliklerini kamufle etme niteliği de taşımaktadır. Nitekim, tehlikeler üst üste bindikçe, endüstrileşmenin tehdit edici etkilerini savuşturmak ve sistemi sürdürmek için yeni ürünler, işlemler ve programlar bulunmaktadır.

Çevre korumacılığa göre dünyanın kurtuluşunu sağlamak, endüstriyel sistemi yavaşlatmaktan başka bir anlama gelmemektedir. Bu bağlamda, 1990’larda serpillmeye başlayan “ekokrasi” söylemi,¹⁵ yönetsel kontrol ve izlemenin yeni dere-

¹⁵ 1980 sonrası artan ekolojik bunalım sonucunda, “Batı kapitalizminin kutsal üçlüsü” olarak ifade edilen “sermaye, bürokrasi ve bilim” çevreleri, kendilerini yeni krizde “kaçınılmaz rol sahipleri” ilan ederek, sorunun iyi bir mühendislik, tümleşik bir planlama ve daha karmaşık modellerle önlenebileceğini öngörmektedirler. Bütün bu stratejilerin uygulanması, daha fazla merkezîyetçiliği ve daha kuvvetli bir devlet idaresini

celerine ulaşmayı amaçlayarak, ekolojik sorunları ve ekolojiyi -sorunların temelinde yatan rekabetçi üretim mantığı gibi sebepleri göz ardı ederek- “kaynakların verimliliği” ve “risk yönetimi”ne yönelen yönetsel stratejilere indirgemıştır.

Çevre korumacılığın reformist niteliği, ulus-devlete yaklaşımda belirgin biçimde görülür. Tipik bir çevre korumacılık örneği olan Sürdürülebilir Gelişme politikalarında devlet, mevcut yapısı itibariyle eleştirilir ve bazı yeni değişiklikler öngörülür. Bu değişiklik öngörülürü, küreselleşme anlayışının öngörülürüyle örtüşür.¹⁶ Nitekim, 1980’li yıllarda başlayan küreselleşme süreciyle ulus-devlet, bazı işlevlerini ve eski önemini kaybetmiş olsa da aslında kuramsal altyapısı konusunda köklü değişiklikler olduğu söylenemez. Çünkü, küreselleşme ve onunla birlikte ortaya çıkan “çok ortaklı yönetim/yönetişim (*governance*)” anlayışı, ulus-devletin reddini değil, ancak işlevlerinde yeniden düzenlemeyi öngörmektedir.

Ulus-devletin ortaya çıkış sürecinde merkantilist düşünceyle organik ilişki içinde olduğu düşünülürse, kapitalizmin işleyişinde devletin sadece düzenleyici bir mekanizma ve mevcut ilişkilerin korunmasında bir araç rolü olduğu görülür. Devletin indirgenmiş bu rolü, her ne kadar ekolojik düşünceyle koşut gibi görünse de son tahlilde kapitalizmi işlevsel kılma amacı taşır. Nitekim, ekolojik çözüm arayışları kapsamında ekonomik yayılmaya, iş faaliyetlerine, hükümetçe desteklenen projelere büyük önem verilmesi, kapitalizmin işleyiş mekanizması içinde çevreyi koruma çabaları olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım, “edilgen bir yurttaş topluluğunun yönetilmesi” düşüncesiyle yakından ilgilidir. Söz konusu sorunlar karşısında yurttaşların temel kaygısının “toplumsal katılım” değil, “hizmetler” olduğu düşünülür. Hatta, katılım öngörülse bile bu, toplumsal hizmetlerin daha iyi görülmesi işlevini ön planda tutar. Bu anlamda yurttaşlık ve yurttaşlar, toplumsal etkinlikten yoksun bırakılarak, “müşteri topluluğu”na indirgenirler (Bookchin, 1996: 173). Müşteri topluluğunun yönetimi ise politikalar ne kadar kapsamlı olursa olsun, doğal olarak “iş çevreleri” ve “hükümet/bürokrasi” tarafından gerçekleştirilir.

Çevre korumacılıkta halkı “müşteri”ye indirgemenin bir başka sebebi de bireyleri, “ekolojik sorunlar konusundaki sosyal politikaların gereğine ikna etmenin olanaksız olduğu”na dayanan önyargıdır. Bunun gerekçesi olarak, bu tür sorunların çok karmaşık olması değil, halkın değerlerinin “farklı” ve “düşük” düzeyde olması gösterilir. Diğer deyişle, çevre korumacılıkta kamuoyunun deste-

---

gerektirmektedir. Ekokrasi söylemi, ekolojik sorunları bir uygarlık çıkmazı olarak değil, teknik bir aksaklık gibi ele almaktadır. Ekokrasinin yükselmesi ile toplumun nasıl yaşaması gerektiği ve neyi, ne zaman, nasıl üreteceği ve tüketiceği gibi toplumun moral konuları üzerine yapılan tartışmaları gölgede bırakmıştır. Ekokratik bakış, Batı’nın ekonomik toplumu dışında bir çeşitlilik olabileceğini görememektedir. Ekokrasi hakkında daha fazla bilgi için bkz. (Sachs, 2004: 66-67).

¹⁶ “Yönetişim” olarak adlandırılan ve siyasal yönetim sürecinde devletin yanı sıra özel sektörün ve sivil toplum örgütlerinin de yer almasını savunan yeni yönetim anlayışı, hem Sürdürülebilir Gelişme’deki hem de küreselleşmedeki temel yönetsel anlayış olarak dikkati çekmektedir.

ğinden emin olunamadığı için “daha çok bürokratik” ve “daha az politik” çözümler tercih edilir (Ruff, 1978: 76). Dolayısıyla, ekolojik düşünce ne kadar halkçı ise çevre korumacılık da o kadar seçkincidir.

Ekolojik sorunların dünya gündemini ciddi olarak 1960’lı yıllardan bu yana meşgul ettiği düşünülürse, çevre korumacılığın yönetim düşüncesinin, evrimsel olarak gelişen “üretimin örgütlenme biçimleri”nden¹⁷ etkilendiği ileri sürülebilir. Buna göre çevre korumacılıktaki temel ilkeler, disiplinci bir anlayıştan, görece daha az disiplinci anlayışa doğru olan egemen yönetim düşüncesinin evrimsel gelişimine koşutluk oluşturur. Bu yönetsel evrim sürecinin, demokrasi ve özgürlük bağlamında sorunlar taşıdığı üzerinde ciddi tartışmalar yapılmaktadır. Touraine’nin yorumu, bu süreci özetleyen bir nitelik taşır (2002: 9):

“Yüzyıllardır demokrasiyi; bilgisizliğin, bağımlılığın, geleneğin ve tanrısal hukukun zindanlarından us, ekonomik kalkınma ve halk egemenliği sayesinde kurtulmamızla bağdaştırdık. ... Uygulayimsal başarıyı, siyasal özgürlüğü, ekinsel hoşgörüyü ve kişisel mutluluğu birleştirmiş gibi görünen başlara güvendik. Ama çok geçmeden kaygıların ve korkuların zamanı geldi: Zayıflıklarından kurtulmuş toplum, kendi gücünün, kendi uygulamalarının ve özellikle kendi siyasal, ekonomik ve askeri güç çarklarının kölesine dönüşmedi mi? Taylorcu yöntemlere bağlı işçiler, işleyimsel ussallaştırmada usun tutkusunun onları uygulamaya kılığında bürünmüş bir toplumsal gücün ağırlığı altına soktuğunu görebiliyorlar mıydı? Kamu yönetimleri ve özel yönetimler özel yaşamı denetleyip ona istediği gibi biçim verirken, üstelik aynı anda bu biçimi kendi çıkarlarını işletme görevlerinin üstünde tutarken, bürokrasi bütünüyle ussal-yasal yetki olarak tanımlanabilir miydi? ...”

Çevre korumacılıktaki yönetim düşüncesinin somut uygulamaları hedeflemesi, sebebi ne olursa olsun, ekolojik sorunların “hemen, şimdi” çözülmesi düşüncesine dayalıdır. Nitekim, ekolojik düşünceye göre daha baskın görünmesinin temelinde de bu “somut uygulamalar”ın olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, ekolojik düşüncedeki politikalara yöneltilen eleştiriler de bu eksende toplanır. Ekolojik düşünce, ütopyik ve uygulama olanağından yoksun yöntemler önermekle suçlanır. Öte yandan, devrimler çağının kapandığı ve bu nedenle çözüm önerilerinin, egemen sistem içinde ancak iyi tasarlanmış reformlarla hayata geçirilebileceği öne sürülür. Ekolojik sorunların çözümü noktasında ekolojik düşünce

¹⁷ 20. yüzyıl boyunca üretimin örgütlenme biçimi üç temel evreden geçmiştir: Fordizm, Taylorizm ve esnek üretim (post-fordizm). “Fordizm”, 20. yüzyılın başlarında geçerli olan üretim yönteminin adı olup, kitlesel üretimi, üretimin tek bir mekanda topluca yapılmasını ifade etmektedir. 1950’lere doğru bu yöntemin yerini “Taylorizm” ya da diğer adıyla “bilimsel yönetim” almıştır. Taylorizm, planlayıcı, tasarımcı ve idareci kademe ile imalatçı, işçi veya alt kademe elemanları gibi idare edilen kesim arasında tam bir ayrışma ve sıkı bir iş bölümüne dayanan, birim zamanda daha çok iş yapılmasını hedefleyen, dakikliği ön plan çıkaran üretim organizasyon biçimine dayanmaktadır. “Esnek üretim/Post-fordizm” ise 20. yüzyıl sonlarından itibaren egemen olan yeni üretim örgütlenme biçimi olup, ekip çalışmasına dayanmakta; karar alma süreçlerine katılımı, yöneten-yönetilen, işçi-planlayıcı vb. işlev ayrışmasında gevşemeyi, işin bütün aşamalarının belirli bir ekip ile tamamlandığı hücre tipi üretimi ve sorunların üst yönetime başvurmadan yerinde giderilmesi anlayışını öne çıkartmakta; yarı-zamanlı veya evde çalışmaya olanak sağlamaktadır (Acar, 2003: 168).

içinde bir görüş birliğinin oluşturulamamış olması da çevre korumacılığın kendini meşrulaştırmak için kullandığı argümanlardan birisidir.

Günümüzdeki egemen çevre politikalarının, çevre korumacılık kapsamında oluşturulduğu hemen herkesçe kabul edilmektedir. Dolayısıyla, son yıllarda görülen ve kimi zaman “radikal” imalar da taşıyan politika değişikliklerinin çevre korumacılığın bir devamı olduğu açıktır. Çünkü, kökleri uzun sayılabilecek bir yönetsel düşünceye dayanan politikaların birden radikal bir dönüşüme uğramasını beklemek, hayalcilikten öte bir şey olmasa gerektir.

Sonuç ve Değerlendirme

Ekolojik sorunlarla yönetim olgusu arasındaki ilişkiyi kurabilmek için her iki kavramın gündelik yaşamdaki yalın kullanımlarından daha farklı boyutlarda ele alınmasına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, ekolojik sorunların, sadece doğada meydana gelen bozulmalar olarak anlaşılamayacağı, söz konusu kavramın bireysel ve toplumsal boyutları olduğu tespit edilmiştir. Yönetim olgusunun ise sadece yönetim bilimi çerçevesinde incelenemeyeceği, genel olarak insanın toplumsal yaşamda diğer insanlarla ilişkilerini ve bu süreçteki çeşitli etmenleri de konu edindiği, dolayısıyla sosyolojik ve siyasal boyutları olduğu görülmektedir. Ekolojik sorunların gerek ortaya çıkışı, gerekse çözümlenmesi sürecinde yönetim düşüncesinin önemli rolü olduğu açıktır. Geçmişteki yönetsel anlayışların, ekolojik sorunların ortaya çıkmasında büyük payı olduğundan hareketle, gelecekte bu sorunların ortadan kaldırılması için de yine yönetsel yaklaşımlara önem verilmesi gerektiği söylenebilir.

Ekolojik düşünce ile çevre korumacılığın farklı olduğu üzerine son yıllarda gittikçe artan bir literatür oluşmaktadır. Nitekim, çalışmada yönetim bağlamındaki farklılıkları da her iki yaklaşımın farklı olduğu düşüncesini destekler niteliktedir.

Çevre korumacılığın yönetim yaklaşımı, pragmatik yönelimli olduğundan, halihazırda ekolojik düşüncenin ütöpik yönelimli yaklaşımına göre daha uygulanabilir niteliktedir. Uygulanan mevcut çevre politikalarına bakıldığında, aslında çevre korumacılığın tipik örnekleri görülür. Buna karşılık, ekolojik düşüncenin uygulama örneklerinden söz edilememektedir. Bu durum, ekolojik düşüncenin salt “uygulanabilirlik” bağlamıyla ele alınması durumunda çok da önemli olmayabileceğini göstermektedir. Oysa mevcut düşünsel ve eylemsel gelişmeler göstermektedir ki, ekolojik düşünce siyasal ve toplumsal alanda gittikçe yükselen bir ivmeye sahiptir. Bu durum ise ekolojik düşüncenin “uygulanabilirlik” gibi tek boyutlu değil, çok boyutlu bağlamlarda ele alınması gerektiğini ortaya koyar. Bunlardan birisi, halihazırda “tek seçenek” olarak dayatılan çevre korumacı politikaların en azından “sorgulanması” olsa gerektir.

Ekolojik sorunların gerek ortaya çıkışı ve gerekse çözüm bulma sürecinde ekolojik düşünce ve çevre korumacılıktaki yönetim yaklaşımının farklı oluşu, bir anlamda halihazırda uygulanan ve çevre korumacılığın tipik özelliklerini yansıtan politikaların eleştirel gözle değerlendirilebilmesi için bir alternatif sunmaktadır. Bir diğer deyişle, ekolojik sorunları önleme konusunda uygulanan politikaların, alternatifsiz ve terk edilemez nitelikli olmadığı ortadadır. Özellikle yönetsel düşünce bağlamında mevcut politikaların yeni ve eleştirel bakış açılara göre sorgulanması, gerekirse yeniden düzenlenmesi ya da tamamen değiştirilmesi söz konusu olabilir. Böyle yeni bir yönelim bağlamında en büyük sorun, daha özgürlükçü ve insancıl yöntemleri uygulayabilmek adına daha çok şeyi düşünmek ve uygulamak zorunda kalmak olabilir.

Kaynakça

- Acar, Mustafa (2003), "Küreselleşme, Beşeri Gelişme, Yoksulluk ve Yolsuzluk", *Liberal Düşünce*, Sayı 32, Güz, s. 167-193.
- Alpagut, Berna (1997), "Doğal Çevre ve İnsanın Evrimi", Keleş, Ruşen (Ed.), *İnsan Çevre Toplum*, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 113-119.
- Başkaya, Fikret (2004), *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, 4. Baskı, Özgür Üniversite Kitaplığı, Ankara.
- Bookchin, Murray (1996), *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, (Çev. A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bookchin, Murray (1994), *Özgürlüğün Ekolojisi*, (Çev. A. Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bookchin, Murray (1999), *Toplumunu Yeniden Kurmak*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Bora, Tanel (1992), "Ekolojik Sorun ve 'Bunalım İdaresi'nin Son Haddi'", *Birikim*, Sayı 38/39, Haziran/Temmuz, s. 94-101.
- Bramwell, Anna (1989), *Ecology in the 20th Century: A History*, Yale University Press., New Haven and London.
- Can, Halil (1997), *Organizasyon ve Yönetim*, 4. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Dalton, Russel J. (1994), *The Green Rainbow Environmental Groups in Western Europe*, Yale University Press, New Haven, London.
- Ergun, Turgay (1997), "Postmodernizm ve Kamu Yönetimi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 4, Aralık, s. 3-16.
- Fişek, Kurthan (1975), *Yönetim*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Garner, Robert (1996), *Environmental Politics*, T. J. International Ltd., Padstow, Cornwall.
- Görmez, Kemal (2003), *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Üçüncü Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Güler, Birgül, "Yerel Yönetimleri Güçlendirmek mi? Adem-i Merkeziyetçilik mi?", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, Nisan, s. 14-29.

- Illich, Ivan (1989), *Şenlikli Toplum*, (Çev. A. Kot), 2. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Kapanı, Münci (1989), *Politika Bilimine Giriş*, 5. Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Kaplan, Ayşegül (1997), *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- Keleş, Ruşen (1997), "İnsan, Çevre, Toplum", *İnsan Çevre Toplum*, Keleş, R. (Yay. Haz.), 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s. 9-17.
- Köker, Levent (1992), *Demokrasi Üzerine Yazılar*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Landes, David (1995), "Önsöz", Landes, D. (Ed.), *Kapitalizmin Doğuşu*, (Çev. S. E. Gündüz), İnsan Yayıncılık, İstanbul, s. 7-37.
- Marcuse, Herbert (1997), *Tek Boyutlu İnsan*, (Çev. A. Yardımlı), 3. Basım, İdeal Yayınevi, İstanbul.
- McCormick, John (1989), *The Global Environmental Movement*, Belhaven Press, London.
- Mellor, Mary (1993), *Sınırları Yıkarak*, (Çev. O. Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Metzner, Ralph (1994), "Ekoloji Çağı", Tamkoç, G. (Der.), *Derin Ekoloji*, Ege Yayınları, İzmir, s. 25-34.
- Mutlu, Ahmet (2002), "Kentli Hakları Bakımından Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ve Türkiye", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 3, Temmuz, s. 33-57.
- Önder, Tuncay (2001), *Bir "Yeni Toplumsal Hareket" Olarak Ekoloji Hareketinin Gelişimi ve İdeolojik Yönelimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara.
- Rousseau, J. J. (1997), *Toplum Anlaşması*, (Çev. V. Günyol), Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Ruff, Larry E. (1978), "Çevre Kirlenmesinin Ekonomik Anlamı", *Yönetim*, Sayı 8, s. 67-96.
- Sabine, George (1969), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (Çev. H. Rızatepe), Türk Siyasi İlimler Derneği Yayını, Ankara.
- Sachs, Wolfgang (2004), "Çevre", *Üç Ekoloji*, Kış-İlkyaz, s. 55-68.
- Sartori, Giovanni (1993), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çev. T. Karamustafaoglu-M. Turhan), Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.
- Simonnet, Dominique (1990), *Çevrecilik*, (Çev. M. Selami), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sunar, İlkay (1986), *Düşün ve Toplum*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- Şahin, Ümit (2004), "Bir Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma", *Üç Ekoloji*, Sayı 1, Kış-İlkyaz, s. 9-30.
- Şaylan, Gencay (1995), *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Tamkoç, Günseli (1994), "Doğa İle Bütünleşme", Tamkoç, G. (Der.), *Derin Ekoloji*, Ege Yayıncılık, İzmir, s. 106-112.

Tezcan, Levent (1998), "Modern Devlet ve Yönetim Teknolojisi", *Birikim*, Mart, s. 48-56.

Touraine, Alain (2002), *Demokrasi Nedir?*, Üçüncü Baskı, (Çev. O. Kunal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Uslu, İbrahim (1995), *Çevre Sorunları*, İnsan Yayınları, İstanbul.

www.rupe-india.org, (24.08.2004).